H U M A N I S T I S C H E P E R S D I E N S T.

Bleyenburgstraat 1,

UTRECHT.

Uitgave van het Humanistisch Centrum "M e n s en "W e r e l d".

Verschijnt 2 maal per maand. Abonnementsprijs f.3.-- per jaar.
Bij publicatie van gegevens, welke de Persdienst uit andere bladen heeft overgenomen, dient de oorspronkelijke bron te worden vermeld.
Postgiro: 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht.
Telefoon: 10163 (K-3400).

29 September 1952

1e jaargang, Nr. 9.

VAN ALLE KANTEN.

HET VRIJE VOLK van 2 September reageert op een artikel uit de Volkskrant en de artikelen uit De Tijd(zie vorig nummer Humanistische Persdienst) als volgt:

Verdraagzaamheid.

Twee rooms-katholieke Kranten, De Tijd en De Volkskrant zijn uitgegleden over het in Amsterdam gehouden humanistische congres. Beiden zijn in verontrustende mate beneden het peil terecht gekomen, dat de gedachtenwisseling over de verdraagzaamheid na de oorlog in ons land had bereikt.

De Volkskrant oordeelt het gepast zijn lezers al het nieuws over dit congres te onthouden om vervolgens in een door emoties misvormd commentaar dit congres super-onverdraagzaamheid te verwijten. Waarom? Als wij de Volkskrant goed begrijpen omdat de congressisten er van overtuigd zijn, dat zij die een openbaringsreligie aanhangen, dwalen. En de Volkskrant houdt maar één moeilijkheid over: Waarom heeft men dit anti-christelijke congres gehouden in de hoofdstad van een land, dat - met dankbare en blijde instemming van verreweg het grootste deel der bevolking - christelijk genoemd wordt? Die vraag lijkt ons nu heel makkelijk te beantwoorden: omdat in ons land de humanisten zich met de organisatie van dit congres hebben willen belasten. Waar zit dan toch voor de Volkskrant de moeilijkheid? Toch niet daar waar J.van Heugten S.J. in De Tijd die blijkbaar ziet?
Deze schrijver heeft zich op een zodanige wijze over het humanistische congres uitgelaten, dat de redactie van De Tijd enige protesten van haar lezers heeft ontvangen. Op die klachten antwoordt de Heer van Heugten nu, dat hij de overtuiging van de humanisten niet heeft te eerbiedigen (en over die overtuiging dus laatdunkend en insinuerend mag schrijven, zoals hij heeft gedaan). Wij eerbiedigen immers ook niet de overtuiging van de Hitler-aanhangers. Er zijn overtuigingen, die, wanneer zij consequent beleefd worden en gerealiseerd worden, de gemeenschap in gevaar brengen. De staat zet zulke mensen in de gevangenis in plaats van hun overtuiging te eerbiedigen. Aldus de Heer van Heugten.

Afgezien van het grove en onbehoorlijke in deze vergelijking, is de voorstelling van zaken die hier gegeven wordt voor Nederland er volkomen naast. En gelukkig!
Om zijnovertuiging valt de staat hier niemand lastig. Aan het realiseren van bepaalde overtuigingen staan inderdaad bepaalde wetten in de weg. Wie die wet overtreedt moet de gevolgen dragen. Maar wie propaganda maakt om zo'n wet te veranderen wordt niets in de weg gelegd. Die propaganda mag zo scherp zijn als zij wil, mits zij beledigende of opruiende weet te vermijden.
In Nederland kennen wij de vrijheid van overtuiging en de vrijheid elkaars overtuigingen te bestrijden. Dáár ligt de kern van de verdraagzaamheid. Bij het humanistische congres hebben wij geen enkele neiging

bespeurd die vrijheid aan te tasten. Voor het verwijt van de Volkskrant, dat de humanisten onverdraagzaam zouden zijn geweest, zien wij geen enkele grond.
Wel is er grond voor grote bezorgdheid over het feit, dat de Volkskrant er een vraagpunt van gaat maken of een humanistisch congres in het overwegend christelijk Nederland wel op zijn plaats is. En dat men in DE TIJD de mening verkondigt, dat de verdraagzaamheid geen eerbiediging van elkaars overtuiging als zodanig inhoudt. Uit deze uitlatingen blijkt, dat het peil, waarop bijvoorbeeld in het Nederlands Gesprek Centrum de gedachtenwisseling over de verdraagzaamheid was gebracht, nog lang niet algemeen goed is geworden.

DE GELDERLANDER van 28 Augustus 1952.

Stenen voor brood.

Het is duidelijk, dat de aanhangers van het humanisme eigenlijk zeer beklagenswaardige schepsels zijn, zij het, dat er dèze lichtzijde is, dat zij tenslotte een groep mensen zijn, die zich in geestelijk opzicht een houvast proberen te scheppen. Het zijn mensen die òf nooit geloofd hebben òf hun geloof in God verloren hebben. Zij zijn dus zeer beklagenswaardig, en het is voor ons, Christenen, een voorname plicht voor hen te bidden, opdat zij bij hun zoeken naar een geestelijk plechtanker tenslotte de éne Waarheid zullen vinden. Daarnaast hebben wij ons wel voor ogen te houden, dat zij zoekende dwalend zijn, en dat de richtlijnen die zij voor zichzelf hebben uitgestippeld wel zeer in strijd zijn met onze christelijke beginselen, met de Waarheid dus. Hun opvattingen zijn zelfs zeer gevaarlijk, omdat hun surrogaat-"religie" voor oppervlakkigen en gemakzuchtigen zo aantrekkelijk is. Maar het is duidelijk dat het humanisme in geestelijk opzicht slechts stenen voor brood geeft. Het zal nooit een religie worden, hoewel men nu al een beroep op de rechten van de religies doet. Het kan slechts een vluchtheuvel zijn voor mensen, die de menselijkheid willen betrachten zonder de ware liefde te kennen; die zich beroepen op de souvereiniteit van de mens buiten God. Het humanisme is een typische kristallisatie van de toenemende ontkerstening. Zijn aanhangers baseren zich op iedere ontkenning van God, religie en credo. Zij moeten er dan ook consequent op uit zijn in het menselijk bestel de ontkenning van de erfzonde en het hiernamaals te propageren. Er is geen groter gevaar dan dit, omdat men door de ontkenning van de erfzonde juist komt tot een plat materialisme, en uit dien hoofde - illusoir overigens - tracht te evolueren naar een situatie die materiaal-technisch gezien geen enkele onvolkomenheid toelaat.Grondrechten en een vrijheid, die de mens zich tracht aan te meten zónder gebondenheid aan Gods ordening, zullen wij, Katholieken, nooit kunnen aanvaarden.
In de strijd om het behoud van een christelijke levensbeschouwing is het humanisme een groter gevaar dan velen wel vermoeden.

EEN ERNSTIG GEVAAR.

Speciaal de socialistische pers heeft in Nederland grote aandacht aan het humanistische congres in Amsterdam besteed. Zoals reeds eerder opgemerkt telt het humanisme onder de socialisten talrijke aanhangers.
De Vara geeft de humanistische beweging in Nederland bijvoorbeeld voortdurend gelegenheid tot propaganda, en ook het Vrije Volk schreef gisterenavond, dat het internationaal contact van humanisten en hun bezinning vooral op de morele impulsen, die van het humanisme kunnen uitgaan, belangstelling van socialistische zijde verdienen. Het blad schrijft wel, dat de politieke overtuiging van de P.v.d.A-leden geworteld is en dient te zijn in ieders levensovertuiging, maar de vrijage met het humanisme is toch onmiskenbaar. In dit verband heeft ons ook het stemmenverlies van de K.V.P. naar de P.v.d.A. tot nadenken gebracht, met name ten aanzien van de vele eenvoudigen, die door een onverantwoordelijk materialisme van andere katholieken in de richting van N.V.V., Vara en socialistische kranten gedreven zijn. Nù hebben zij, als reactie op het vermoeden dat Welter zou winnen , op de P.v.d.A. gestemd, maar het is duidelijk, dat zij daarmee tegelijk staan voor de poort van een socialistische pers, radio en een nog altijd door de Bisschoppen verboden N.V.V. Met

alle respect voor wat intellectuele katholieken, die menen lid van de P.v.d.A. te moeten zijn en wier integriteit als Katholiek wij buiten iedere verdenking wensen te houden, moet het ons toch van het hart dat het socialisme en zijn uitingen geen leefkring en het juiste geestelijke klimaat zijn voor de eenvoudige katholieken. Degenen die velen van onze arbeiders naar de P.v.d.A. gejaagd hebben, althans op deze partij deden stemmen, hebben wel een verantwoordelijkheid op zich geladen. Immers, men mag niet verwachten, dat al onze geloofsgenoten zó theologisch en apostolisch ontwikkeld en geschoold zijn, dat zij zonder gevaar in een neutrale, humanistische levensatmosfeer kunnen ademen. Men levert hen niet ongestraft over aan een sexuele hervormer als Dr. Storm en een humanistische meneer van Praag van de Vara, evenmin aan een socialistische pers die meer belangstelling voor het humanisme dan een katholicisme heeft, hoe begrijpelijk deze eenzijdige belangstelling ook is.

GAZET VAN LIMBURG van 28 Augustus 1952.

"Humanisten hoger dan Christenen".

"Wij achten de humanisten hoger dan de christenen. Ieder, die meent kennis te kunnen krijgen betreffende God door middel van de Openbaring verspeelt het recht, zich humanist te noemen".
Zo eindigde Mr. H.B.J. Waslander van het Humanistisch Verbond Nederland zijn fel betoog op het congres te Amsterdam, waar hij ook voor de niet in God gelovende humanisten eist niet-christelijke verzorgers - die onlangs door de regering zijn afgewezen, - in hospitalen en gevangenissen, leger en kampen.
"Priesters en dominees - betoogde mr. Walenkamp met verhevigde stem - genieten in ons land privileges, wij voor ons willen in Nederland met hen op één lijn staan".
De ruim 6000 leden, die het Verbond telt, gaan krampachtig het intellect organiseren tegen de voorrechten, die de evangelie-verkondiging aan het priesterschap toekent. Het vordert minstens gelijkheid, maar de opgeblazen rede kan meer eisen want 't acht "de humanisten hoger dan de christenen". De nieuwe religie, die het Internationaal Humanistisch Congres te Amsterdam wil uitroepen en popularizeren in de hedendaagse wereld, tracht de verdeeldheden, waarin het Congres - zonder - God uiteen dreigde te vallen, te verzamelen in een agressieve beweging tegen het Christendom. De inleidingen, die volgens "Het Vrije Volk" van "een grote inspiratie" zijn, dreven naar een Internationale Unie van alle niet-christelijke krachten, om zonder kruis of gebed de menselijke lotgevallen in eigen hand te gaan nemen.
De leider van de Amerikaanse Ethical Society, Jerome Nathanson, wiens naam reeds een allesbehalve christelijke klank heeft, trachtte voor de idee aanhang te werven onder de congressisten. Hij achtte de christelijke zedeleer overbodig en zelfs schadelijk. Wij, humanisten - zeide hij - kunnen met even grote waardigheid leven en even waardig sterven als een christen.
Hij misprees "de tegenwoordig alom waargenomen herleving van de religie", die volgens hem "een terugkeer is tot het dogma van de zondeval en de leer van de erfzonde, de mystieke kant van de religie maar een ontkenning van de rede". "Intussen" - vervolgde hij - mag men de scherpzinnigheid van het Katholieke theologische stelsel niet onderschatten. Vooral het militante Rooms-Katholicisme geeft de mensen een heelal, dat door God gegarandeerd wordt, God is hun vriend. Hij laat geen mus van het dak vallen, maar is ook een strenge rechter, die beloont en straft - deze idee is een machtige beweegkracht voor het menselijk handelen".
"Wij moeten, - besloot hij - zonder garantie van 'n persoonlijke God, zonder theologie en geloof, hetzelfde trachten te bereiken. Het is mogelijk, dat er een onsterfelijkheid bestaat, hoewel de idee alleen al mij erg vervelend schijnt.
In deze geest zijn op het congres van het souverein verklaarde verstand allerlei wanhopige kreten naar de eeuwigheid geroepen. Maar hoe verward en benard zich ook het gedachten- en gemoedsleven van de vergaderde godlozen openbaarde, zij zochten een houvast aan elkaar, zij wilden tot een Unie komen. Een Internationale Unie van niet-christelijke humanisten en die als organisatie onder de volken wilde erkend worden en een raadgevende stem bij de Unesco verkrijgen. Niet alleen voor het commentariëren

der rechten van de mens, waarvan de Unesco het pact bewaart, maar ook om uit vrees voor overbevolking de geboortebeperking te propageren, de gezinnen naar een nieuwe levenshouding te ordenen en de wereld te bezielen met een anti-christelijke mentaliteit.

Is het christendom, dat ondanks vele acties in deze tijd zoveel kansen verzuimt, voldoende voorbereid en toegerust tegen deze krachten der ontkenning, die inde verwarde hersens van de wereld en het zieke geestesleven de vloedgolf van het communisme helpen stuwen?

..... wij hebben geen vaste Unio in Christo, die met een permanente actie onze verdeelde activiteiten samentrekt en op één lijn geregeld blijft richten naar een concretisering der nieuwe christelijke wereld. Zulk een Unie zou het nationale en internationale leven van deze tijd ontzagelijk kunnen beïnvloeden.

"TROUW" van 29 Augustus 1952.

HUMANISME.

Het vraagstuk van het Humanisme zal steeds meer onze aandacht vragen. Wij wisten dat wel, maar werden er toch weer eens opzettelijk vóór geplaatst, toen in de afgelopen week te Amsterdam gesticht is het Internationale humanistische ethische verbond. De organisatie zal zetelen in New-York. De doelstelling is als volgt omschreven:" Over de gehele wereld tot actieve samenwerking te verenigen groepen en personen, die belangstelling hebben voor het bevorderen van een ethisch en wetenschappelijk humanisme, opgevat als een toewijding tot en als verantwoordelijkheidsgevoel voor het menselijk leven. En dit door bevordering en ontwikkeling van menselijke waarden, door beheersing en verdeling der wetenschap, door gehechtheid aan democratische beginselen en het in practijk brengen van goede trouw, zonder uit te bouwen op uitwendig gezag of dogma.

Het was altijd moeilijk precies te zeggen wat het Humanisme is. Dit hangt hiermee samen, dat een niet-humanist zich geweld voelt aangedaan door de gedachte, dat hij niet humaan zou zijn of dat hij het tenslotte niet kan zijn.

In het woord Humanisme laten zijn aanhangers duidelijk horen, dat het hun te doen is om het humane en de humaniteit, om de menselijke waardigheid. Toewijding tot en verantwoordelijkheidsgevoel voor het menselijk leven zijn dan de termen, die deze week in Amsterdam in een officieel stuk zijn geplaatst.

In het woord Humanisme wordt echter op een iets minder duidelijke manier nog een ander geluid ten gehore gebracht. En een goed verstaander heeft dan aan een half woord wel genoeg. Humanisme betekent namelijk ook, dat zijn aanhangers God er buiten willen houden. Bovendien zit in het woord als aanduiding van een program de strekking ons te doen denken, dat Godsdienst eigenlijk maar gevaarlijk is voor de Humaniteit.
Het is dit geheime en toch wel duidelijke uitspelen tegen elkaar van Godsdienst en Humaniteit, dat de niet-humanist dit niet neemt, terwijl hij evenmin het stille verwijt wenst te incasseren, dat hij dan toch ten diepste in humaniteit te kort schiet.

xxxxxx

Op het congres, waar bovengenoemd Internationaal Verbond werd gesticht, is volgens de krantenverslagen over al deze vragen nog wel gediscussieerd en daardoor schijnen ook wel eens scherpe punten te zijn afgeslepen van de spitse stellingen, die het Humanisme kort en bondig beleden.

Julian Huxley, die een tijdlang directeur-generaal van de Unesco was en nu het congres opende, heeft een onversneden betoog gehouden. De godsdiensten zijn scheppingen van de menselijke geest en houden nauw verband met de cultuur, waarvan zij afhankelijk waren en waarvan zij al de stadia der ontwikkeling doormaakten. Later schijnt in de discussies nogal scherp gevraagd te zijn naar de wortels van een dergelijke cultuur. Uit de toevoeging van het woord ethisch aan humanistisch in de naam van het Internationaal Verbond zal wel moeten worden geconcludeerd, dat de oude stellingen van de zelfgenoegzaamheid der rede en van de onaantastbaarheid der wetenschap niet meer zo sterk waren.

Toch gaat het Humanisme in dit verband zijn nieuwe fase in met een poging tot organisatie en krachtige bundeling, zonder dat door deze toevoeging van een woord als ethisch het hoofdbezwaar der niet-humanisten

wordt weggenomen. Want ook wat dat ethische betreft zouden we van voren af aan kunnen beginnen. Men moet ook de godsdienst en de zedelijkheid niet tegen elkaar uitspelen, zoals dat hier nu weer gebeurt.

xxxxxxx

Intussen is het ook van politieke betekenis, dat deze organisatie van wat men dan wel het geestelijk leven der buitenkerkelijken noemt, tot een heldere omschrijving van zijn grondslag en de bedoeling is gekomen. Het is allemaal duidelijk negatief tegenover de godsdienst gebleven.

Wie geen humanist in deze technische zin van het woord is, komt nu voor de geweldige vraag, of dit Humanisme iets kan betekenen in de strijd tegen onverschilligheid en nihilisme in het onkerkelijke volksdeel. Het Humanistisch Verbond wil in ons land militairen "geestelijk" gaan verzorgen. De geestelijke verwarring zou er echter maar groter van worden. En het is deze verwarring, waarbij humaan en ethisch en sociaal en godsdienstig en ongodsdienstig en kerkelijk en buitenkerkelijk allemaal door elkaar aan bod schijnen te kunnen komen, die de mensen tot die onverschilligheid leidt, welke wij nihilisme noemen.

DE NIEUWE ROTTERDAMMER COURANT van 30 Augustus

reageert hierop in de rubriek "Critisch commentaar" als volgt:

Trouw tracht uiteen te zetten wat het moderne humanisme is. Het heeft daartoe kennelijk de congresstukken bestudeerd. Dat dit blad zich laat misleiden door het feit, dat de op het Amsterdamse congres opgerichte internationale organisatie ook het woord "ethisch" in haar naam draagt, mag niet al te zeer verbazen. Het is een verschijnsel, dat ook Nederlandse humanisten, voor zover zij het congres niet hebben bijgewoond, voor een puzzle plaatst. Zij weten n.l. niet, dat hier een kwestie een rol speelt, die in het bijzonder voor de American Ethical Union en de American Humanist Association van (binnenlandse)betekenis is. Dat het Amerikaanse "ethical" in dit verband niet hetzelfde is als wat "Trouw" bij het woord "ethisch" voor ogen heeft, is voor ingewijden geen geheim. Misschien vormt zich om de woorden "ethical" en "humanistisch" wel net zo'n soort strijd en misverstand als om de woorden "rooms" en "katholiek" heeft bestaan en nog wel bestaat.
Hoe dit zij, "Trouw" komt ter goeder trouw tot zijn veroordeling. Humanisten zullen dit betreuren, maar ook kunnen respecteren.

HET BINNENHOF van 23 Augustus 1952.

De rede van Huxley maakt aldus wel zeer duidelijk wat het Humanisme feitelijk wil: niet een plaats naast andere godsdiensten, doch het vervangen van alle godsdiensten, door iets wat met godsdienst niets te maken heeft. De consequenties hiervan zullen bestaande normen radicaal omverwerpen. Julian Huxley bereed bijvoorbeeld gisteravond weer even het stokpaardje van de overbevolking welke door de starre dogmatiek van de kerken ter wereld veroorzaakt zou dreigen te worden. Het humanisme is een stelsel hetwelk tot de grootste voorzichtigheid noopt. Het doet alsof het de functie van de religie kan vervullen, terwijl hetzelf in wezen tegen elke religie is. Van Katholieke en Protestantse zijde verzet men zich in Nederland tegen elke poging om het humanisme op één lijn te plaatsen met vormen van christelijke levensbeschouwing. Die pogingen zullen na het Amsterdamse congres wellicht nog toenemen. Dus mag het verzet daartegen zeker niet verslappen. Want, uiterlijk minder agressief, is het humanisme voor de werkelijke beschaving even catastrofaal als een stelsel gelijk het communisme. Dit laatste zegt openlijk, dat het de materie boven de geest stelt; het humanisme camoufleert dit, doch beoogt uiteindelijk hetzelfde.

NIEUWE EEUW, HELMOND van 6 September 1952.

Humanistisch.

Een eventueel vervagen van de grenzen tussen katholieke en socialistische organisaties zou om zeer vele en gewichtige redenen betreurd

moeten worden. Degenen die in het politieke huis van de P.v.d.A. belanden, komen daar terecht in een sfeer - en dat is wel een van de gewichtigste redenen - die geheel naturalistisch is. Wie de socialistische pers gevolgd heeft, heeft kunnen zien welk een grote aandacht zij besteed heeft aan het Humanistisch Congres te Amsterdam. Men kan van deze humanisten-persoonlijk alle goeds zeggen om hun uitgangspunt als voor katholieken/volmaakt verwerpelijk te erkennen. Het geloof in een geopenbaarde, persoonlijke God wordt door hen principieel uit de oude doos geacht. Nu kan men zeggen, dat de socialistische pers aan dit congres aanzienlijke aandacht moest besteden omdat veel van haar lezers humanistisch zijn; maar daarmee zegt men juist, dat de levens- en wereldopvatting van veel van de lezers uit die kringen anti-christelijk zijn. Aan de interesse van het aantal katholieke lezers schenkt de socialistische pers geen of zo goed als geen aandacht. Gelukkig: kan men zeggen het bewijst dat dit aantal gering is. Maar zelfs als het groter zou zijn, zou zij daar geen meerdere aandacht aan besteden.

GAZET VAN LIMBURG, MAASTRICHT van 26 Augustus 1952.

Nieuwe Religie.

Voor het overige dreef zijn (Huxley's) rede op beweringen en slagzinnen, waarmede zonder enig bewijs het Christendom als een afgedaan en voor de moderne mens onbruikbaar stelsel werd afgewezen. Het verzet van de Katholieke Kerk tegen de geboortebeperking stelde hij op één lijn met de aanbidding van koeien in India. De overbevolking achtte hij een groter gevaar dan een oorlog, en vandaar dan ook bepleitte hij de toepassing van de onvruchtbaarmaking. Een humanist moet, volgens Huxley, het heelal niet bezien "sub specie aeternitatis", maar "sub specie evolutionis".

Zelfs sommige Nederlandse humanisten moeten van deze onwetenschappelijke en tegen het christendom onbeschaamde rhetoriek een beetje geschrokken zijn. De propaganda leek een naklank uit de Godlozen-beweging.

In Nederland is het Humanistisch Verbond, hoewel als stelsel niet te verdedigen, van een ernstiger inslag. Voor zijn leden laat het onbeslist het al of niet bestaan van een persoonlijke God, maar aanvaardt waarden, die boven het bewustzijn van menselijke willekeur uitstijgen. Ook gelijkt het iets op het goedmoedig religieus humanisme, dat in de V.S. door Unitarische predikanten wordt geleid in een "gemeenschappelijk zoeken naar het juiste leven". Hoewel de Nederlandse beweging ook atheïsten telt als professor Stuiveling, professor Tielrooy e.a., houdt ze zeker wisselwerkingen met vrijzinnig protestanten en pleit voor sociale gerechtigheid en democratische hervormingen.

Onder deze zoekende humanisten, waarvan ook in Maastricht een groep bestaat, zijn leer en visie van het christelijk humanisme weinig bekend, zoals het door Prof. Degrijse in "Christelijk Humanisme" (twee dln.) en Febers "Mens en Humanisme" wordt beredeneerd: dat alleen de christen een volmaakt humanist kan zijn.

DE LINIE van 5 September 1952.

Lucifer voorbijgestreefd.

Dat er atheïsten bestaan, was reeds lang bekend. Doch het is nu eerst tot de massa doorgedrongen, dat deze godloochenaars van hun ontkenning een soort positieve godsdienst willen maken door definitief de mens tot God uit te roepen, en een stelsel te scheppen, dat alle verlangens, alle hogere verlangens, dus alle Godsverlangens vervult. Tot nu toe heeft dit humanisme alleen iets betekend voor mensen, die geleerd hadden te geloven in de wetenschappelijke methoden van het critische denken als datgene, wat alle menselijke aspiraties bevredigen kan. Men had echter aan de lijve ondervonden, dat deze abstracte schim geen mens van vlees en bloed aanspreekt, geen hart beweegt, geen hunkering stilt. Te Amsterdam heeft men dan ook de noodzaak ingezien, om behalve het vormen van een wereldorganisatie, ook een leer te scheppen die eenvoudig genoeg is om de massa te pakken en tegelijk diep en rijk genoeg om de meest ontwikkelde geest intellectueel te bevredigen. Ge behoeft slechts het uitstekende, samenvattende artikel van Prof. Stuiveling in "De Groene" van 30 Augustus te lezen om te beseffen, dat dit abstracte, vage, negatieve streven nooit de massa zal kunnen ontroeren.

/principieel